

^ Léonce du Castillon, s.d. [Antwerpen, Letterenhuis]

LODE WILS 95

ROMAIN VANLANDSCHOOT

“L’ATTITUDE D’HUGO VERRIEST N’EST PAS DU TOUT A FAIT LA TRAHISON, MAIS ELLE EN A L’AIR”

(L’ECHO BELGE, 5 AUGUSTUS 1916)^o

Deze beschuldiging aan het adres van de ‘pastor van te lande’, stond te lezen in *L’Echo Belge*, het Antwerpse, liberaalgezinde dagblad in oktober 1914 uitgeweken naar Amsterdam. Het bleef gekend voor zijn anti-Vlaamse standpunten. Niet bepaald zachtzinnig werd sinds maart 1915 omgesprongen met beschuldigingen van *Deutschfreundlichkeit* en anti-patriotisme aan het adres van Stijn Streuvels, naar aanleiding van de uitgave van diens oorlogsdagboek. In het kielzog van de perscampagne die daarop volgde, werd in de zomer van 1916 ook Verriest aangevallen. De ondertekenaar van het artikel van 5 augustus koos voor een pseudoniem, ‘Auger de Busbecq’.¹ Daar school literator-journalist en gewezen daensistisch politicus Léonce du Castillon achter, overigens een oud bekende van de pastoor van Ingooigem.² “*Car j’ai connu beaucoup Hugo Verriest*”, aldus de Busbecq. Maar zijn herinneringen waren wel erg verzuurd. Een executiepeloton en twaalf kogels waren volgens hem een probaat antwoord op de beschuldiging van verraad. Op het bewuste artikel volgde een polemiek met een haast unanieme verdediging van de oude pastoor, die zich in de zomer van 1916 niet bewust was van de beschuldigingen van de Busbecq/du Castillon. Het is pas

^o *L’Echo Belge*, deuxième année, numéro 681, paraissant à Amsterdam, op de voorpagina, links bovenaan: ‘Hugo Verriest’, waarvan de eerste zin luidt: “*Le curé retraité d’Ingoyghem, auquel les Boches ne feront aucune peine (...) est un flamingant fanatique*”. <https://nieuwsvandegrooteoorlog.be> (geraadpleegd 10 december 2023). Bij de voorbereiding van de biografie van Verriest (2014) was mij dit persartikel niet bekend.

¹ Dit pseudoniem verwijst naar Ogier van Boesbeke (1521-1591), keizerlijk diplomaat aan het hof van Suleiman de Grote. Zie B.A. Wehen, *Ogier Ghislenis de Busbeck und die ‘Barbaren’*, Oldenburg, 2008.

² Léonce du Castillon (1869-1941), zie: R. De Schryver & K. Rotsaert, in: NEVB, Tielt, 1998, pp. 690-691.

later dat hij de draagwijdte daarvan begrepen heeft en dat deze bedreiging met twaalf kogels, naar het getuigenis van Filip De Pillecyn en Stijn Streuvels, hem na de oorlog is blijven beangstigen.³

DE AANLOOP NAAR 5 AUGUSTUS 1916

Op 16 februari 1915 verscheen in *De Vlaamsche Stem* (Bussum) een eerste van drie artikelen gewijd aan Hugo Verriest. Een Nederlands correspondent, die voor de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* werkte, was in Ingooigem op bezoek geweest. De pastoor had honderduit verteld over zijn ervaringen met Duitse officieren op het dorp. Die omgang verliep uitermate beschaafd en vriendelijk. Dat deed denken aan de dagboek-aantekening van 14 november 1914 bij Streuvels en de heisa daaromtrent.⁴

Op dit interview werd prompt gereageerd door de uitgeweken onderwijzer Johan De Maegt, die in Middelburg resideerde. In het nummer van 23 februari beklemtoonde hij dat de oude pastoor ondanks zijn inschikkelijkheid tegenover Duitse officieren zeker zijn 'Vlaamsche plichten' niet vergeten was.⁵ Op 20 maart publiceerde *De Vlaamsche Stem* een derde artikel over Verriest, een interview van de Brusselse correspondent van *De Nederlander*.⁶ De hamvraag van de journalist luidde: wat betekent deze oorlog voor de 'Nederlandsche Stam'? Het antwoord leverde een originele beschouwing af over de oorlogssituatie, maar met binnenin, een passus over Duitse officieren, samen met een uitspraak over de verhouding tussen Frankrijk en Vlaanderen. Alleen deze laatste aangelegenheden werden door Auger de Busbecq op 5 augustus 1916 frontaal aangepakt. De Busbecq had lak aan de bredere cultuurhistorische visie die Verriest bij die gelegenheid ontplooidde.

Wat hield het antwoord op het interview eigenlijk in? Zoals zovelen zag Verriest de groei van het Duitse Rijk sinds 1870 als een grote macht in Europa. "Zou ook die geen bedreiging voor ons kunnen zijn? Ik zag naar de kaart. Merkte aan hoe Duitschland voor de

> Hugo Verriest op de cover van *Pallietier*, 8 augustus 1926. [ADVN, VY400]

3 F. De Pillecyn, *Hugo Verriest. Leven en werk*, Tielt, 1926 (1941²), pp. 197-198, noemt de naam Du Castillon niet, maar heeft het ironisch over "een dappere Belgische strijder in Holland". – S. Streuvels, in: *Ingoyghem* (1951), ed. Jaarboek Stijn Streuvelsgezelschap, nr. 18, 2013, p. 64, heeft het over "een dwazerik vanuit Londen [sic]" die voor grote "verontrusting" zorgde. Streuvels noemde evenmin de naam van Du Castillon.

4 S. Streuvels, *In Oorlogstijd*, Tielt, 2015, p. 312 e.v.

5 De Maegt had ondertekend als correspondent van de NRC. Hij was ook medewerker aan *Vrij België* van FVC (L. Wils, *Frans Van Cauwelaert. Politieke biografie*, Antwerpen, 2017, p. 268). Hij verzamelde zijn journalistieke bijdragen in J. De Maegt, *Schuilend in Middelburg. Een bundel optellen uit Vrij België 1915-1916, 1917*. J. De Maegt (1876-1938), zie G. Durnez, in: NEVB [...], pp. 1980-1981.

6 Ondertitel: 'Christelijk-historisch Dagblad', Den Haag, orgaan van de liberale protestantse Christelijk Historische Unie.

5e Jaargang, Nr 32 — Weekblad — Prijs per Nr: 75 ct.; per kwartaal: 7,80 fr. — 8 Augustus 1926

Palliet

HUGO VERRIEST

groeit van zijn macht tot de zee (...) een uitweg moest vinden; en – hoe die slechts te zijnen behoeve aan de Belgische en Nederlandsche kust te vinden was.” Toen de oorlog uitbrak dacht Verriest: “het oostelijk gevaar zal sterker zijn dan het zuidelijke; Duitsland is onwrikbaar, Frankrijk wordt onder zijn zwaartekracht verpletterd, en ook wij zullen vergaan”. Een definitieve overwinning van Duitsland wordt de ondergang van Vlaanderen. In zijn onverbeterlijk optimisme ziet Verriest toch een aantal ongunstige factoren werken in het nadeel van Duitsland. Zijn opmars is gestuit, “thans wordt het een uitputtingsstrijd, Duitsland wordt economisch en financieel in zijn weerstand gebroken. En wij – wij zullen nog bestaan”.

België zal dus glorieus overleven, aldus Verriest, maar de Brusselse correspondent wilde precies weten “hoe het met Vlaanderen zou staan, wegens de overmatig wassende invloed der Fransch-gezinden”. Slecht natuurlijk. En om dat te bewijzen haalde Verriest een gesprek aan met een Württembergse officier. Hij vond dat Duitsland de grote stoorzender was. “Gij Duitschers zijt het vredig leven [in Vlaanderen] komen storen (...) en wat doet gij? Gij werpt ons in de armen van de vijand [de eeuwenoude erfvijand Frankrijk], dat is, volgens mijn meening, uw groote schuld.”⁷ Het is deze uitspraak die Verriest de das omdeed.

In activistische kringen bleef men hengelen om de beroemde pastoor voor de kar te spannen. Op 5 september 1915 liet *Het Vlaamsche Nieuws* (Antwerpen) horen dat “wij [August Borms en Raf Verhulst] rekenen op H. Verriest”, als trekpleister voor de collaboratie, een lijst waarin bovendien Streuvels niet voorkwam.⁸ In een andere lijst, opgesteld door August Monet in *De Telegraaf* van november, stond Verriest effectief middenin een wolk van notoire activisten, als een certitude.⁹ Het was tweemaal onjuist, maar het kwaad rond zijn naam was geschied. Naast August Monet diende Léonce du Castillon zich ook aan als fanatiek tegenstander. Hij beschikte immers vanaf 15 september 1915 over een eigen persorgaan, *Het Belgisch Dagblad* (Den Haag).¹⁰ Hij liet niet na in het nummer van 2 december te verklaren dat Streuvels en Verriest een “volstrekt gemis aan vaderlandsch gevoel” demonstreerden.

7 R. Vanlandschoot, *Hugo Verriest. Biografie*, Tielt, 2014, pp. 531-532. Onderlijning van mij.

8 Opgericht 14 januari 1915, verscheen met Duitse steun. Zie P. van Hees, in: NEVB [...], pp. 3417-3418.

9 L. Wils, *Flamenpolitik en aktivisme: Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, Leuven, 1974, p. 137 (hernomen in *Onverfranst, onverduits? Flamenpolitik, activisme, Frontbeweging*, Kalmthout, 2014). August Monet (1875-1958), vrijzinnig liberaal, hoofdredacteur van *De Nieuwe Gazet* (1899), in 1914 uitgeweken naar Amsterdam, medewerker aan *De Telegraaf*. Zie G. Durnez, in: NEVB [...], p. 2085: “[Monet] onverzoenlijk tegenover alles wat Vlaams extremisme leek” L. Galle, ‘Monets mitrailleur’. August Monet, journalist in Holland 1914-1918’, in: *Zuurvrij*, nr. 29, december 2015, pp. 18-27.

10 Zie R. De Schryver, in: NEVB [...], p. 491: volgens F. Van Cauwelaert was het blad “de beste vriend van Fernand Neuray en het voornaamste orgaan van de Fransgezinde bende”. Cf. L. Wils, *Frans Van Cauwelaert* [...], p. 272.

IL A PRONONCÉ UNE ABOMINABLE PAROLE

Het artikel van 5 augustus 1916 zat er al enige tijd aan te komen. Op 9 juni behandelde *L'Echo* nadrukkelijk 'La question flamande'. De redactie zag niets anders dan de akelige groei van het activisme. Voor haar werd de hele Vlaamse beweging weggeveegd door deze samenwerking met de bezetter. Dat was eveneens de teneur van het hoofdartikel van 2 augustus, 'Préoccupation patriotique'. Er bestonden op dat ogenblik nog slechts twee extreme houdingen: enerzijds, de absolute eerbied voor het geteisterde vaderland; anderzijds, de valkuil van het verraad.

Verriest was, zo stelde de Busbecq, "un flamingant fanatique", en dat komt door zijn germanofiele sympathieën. Ze maken hem blind voor de catastrofe die sinds 4 augustus 1914 over het land is gekomen. Blindheid en fanatisme heeft hem een afschuwelijke uitspraak in de mond gelegd: "Le plus grand tort des Allemands, c'est d'avoir poussé les Flamands dans les bras de la France". Het zijn de woorden gericht tot de Württembergse officier. Wie zo oordeelt over onze belangrijkste bondgenoot in deze oorlog is van de weersomstuit een abjecte Duitsgezinde, zo oordeelt de Busbecq. Het zou hem niet kunnen schelen "de le [HV] clouer au pilori comme un simple René De Clercq (...) pour les douze balles méritées".¹¹

Het ergste was dat Verriest nooit anders had gedaan dan zijn volgelingen te enthousiasmeren met "une haine farouche, aveugle, irraisonné de la France et de tout ce qui était français". De katholieke Vlaamse studentenbeweging was er het doorslaggevend bewijs voor. Al die jongeren zijn hun mentor niet vergeten en kwamen steeds opnieuw op bezoek in Ingooigem "comme les bons Musulmans vont à la Mecque". Het is datzelfde fanatisme dat hem nu in de armen van de Duitse officieren voert. "Cette attitude n'est pas tout à fait la trahison, mais elle en a l'air". Dit betrof de titel van het krantenartikel, maar waarom dan de bedreiging met het executiepeloton?

Wie was deze mysterieuze Auger de Busbecq? Een maand na het verschijnen van het artikel, 4 september, plaatste de redactie van *L'Echo Belge* een formele logenstraffing op een ingezonden (anoniem gehouden) lezersbrief die Du Castillon als auteur aanduidde. Ook in activistische kringen was men zeker dat het ging om de gewezen christendemocratische journalist. In zijn *Verraad of zelfverdediging?* (1933) heeft Arthur Faignaert beslist deze naam vooruitgezet.¹²

11 René De Clercq (1877-1932), als ambtenaar ontslagen op 31 oktober 1915. *L'Echo Belge* had op 18, 24 en 31 augustus 1915 een zware campagne gevoerd: K. Hulpiau, René De Clercq, Gent, 1986, pp. 253-254. In het boek is er geen sprake van Du Castillon en de twaalf kogels.

12 A. Faignaert, *Verraad of zelfverdediging? Bijdragen tot de geschiedenis van den strijd voor de zelfstandigheid van Vlaanderen tijdens den oorlog 1914-1918*, Kapellen, 1933, passim. – A. Faignaert (1883-1971) algemeen secretaris van de 'Vlaamsche Radicale Groepen' (24 april 1916). Zie L. Buning & P. van Hees, in: NEVB [...], pp. 1110-1111.

Du Castillon en Verriest hebben elkaar zeer goed gekend, al is de vriendschap uiteindelijk slecht afgelopen. Van 1889 tot 1895 werkten ze intens samen in Waregem/Wakken voor het Davidsfonds en een christendemocratische werking in zuid West-Vlaanderen. Op 4 november 1894 bezocht Du Castillon voor het laatst de pastoor in Wakken. In de Ingoogemse periode (1895-1912) hebben zij elkaar niet meer gezien of gesproken.¹³ Ze hadden over christendemocratie en katholieke partij geheel tegen-gestelde ideeën ontwikkeld. Bij Léonce waren de gevoelens overgeslagen in blinde haat, culminerend in het stuk van 5 augustus 1916.

NOUS ENTOURONS HUGO VERRIEST DE NOTRE ADMIRATION

Op het artikel van *L'Echo Belge* reageerden vele verdedigers van Verriest en slechts weinigen die Du Castillon gelijk gaven. Op 11 augustus opende Frans Van Cauwelaert in *Vrij België* (Den Haag) de reeks. Voor hem bleef Verriest de nummer één van de “mannen van het Vlaamsche woord”, zoals hij in *De Vlaamsche Stem* van 18 februari 1915 had laten horen. Van Cauwelaert handhaafde Verriest in de zomer van 1916 op de eerste plaats. Er waren immers meerdere bijdragen in *De Vlaamsche Stem* over Verriest verschenen en Van Cauwelaert had ze zeker gelezen. In Londen lieten Floris Prims en Jules Callewaert in *De Stem uit België*, eveneens van 11 augustus, in het hoofdartikel ‘Over de Vlaamsche kwestie’ een protest weerklinken.

De anonieme briefschrijver van 14 augustus, “*Flamand de bon aloi*”, en goed vertrouwd met de West-Vlaamse Gezelle-Verriest-Rodenbach verering, had niet alleen met grote stelligheid de naam van Du Castillon vooruitgezet, hij beschuldigde formeel het blad van dubbelhartigheid: een negatief beeld van Verriest stond in de krant tegenover een positief. Wie had gelijk? Het kwaad was geschied. Zijn besluit stond echter vast: “*nous entourons Hugo Verriest de notre admiration*”. Van uit Baarn (Utrecht), stuurde de reactionaire Groot-Nederlandsgezinde Karel Van den Oever op diezelfde dag een stevige repliek naar *De Tijd*, het Amsterdamse katholieke dagblad (en herhaalde dat op 18 augustus).¹⁴

De strafte taal werd uiteraard door René De Clercq gehanteerd in het pro-activistische maandblad *De Toorts* (Utrecht) van 17 augustus, hij die zelf bedreigd was met twaalf kogels. De Clercq viel uit tegen de Franstalige pers in het algemeen en *L'Echo Belge* in het bijzonder. Ze hadden Verriest “den grootsten en eerbiedwaardigsten onder

> Cover van *De Toorts*, 2 september 1916. [ADV, VY553]

¹³ R. Vanlandschoot, *Hugo Verriest [...]*, p. 313 e.v. en 357 e.v.; R. Vanlandschoot, Hugo Verriest in Wakken, in: *Rijmtijd*, nr. 97, november 2022, pp. 4, 11-12; J. Vermeulen, *Gezelle in context. Taal, macht en identiteit*, Brugge, 2021, p. 185 e.v.

¹⁴ Karel Van den Oever (1879-1926), zie Fr. Verachttert & L. Vandeweyer, in: *NEVB [...]*, p. 2222.

Zaterdag 2 September 1916.

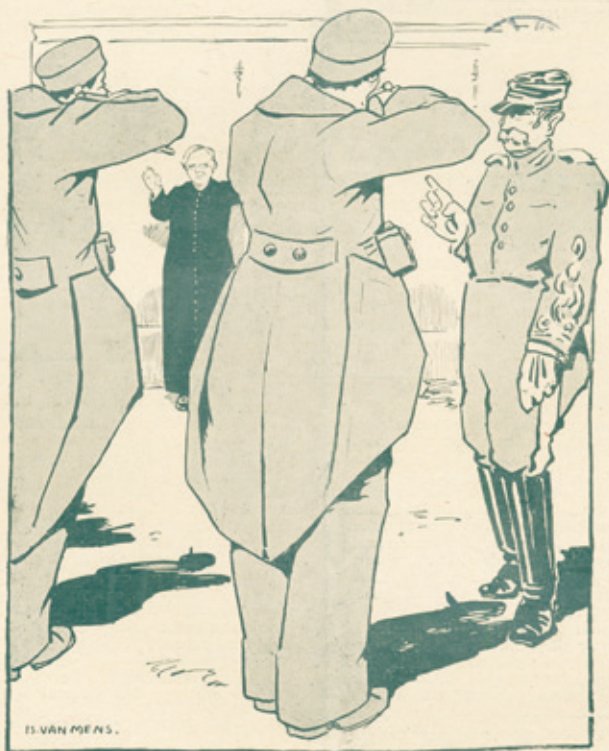
PRIJS: 7½ Cent.
15 Centlemen.
2 Pence.

Eerste Jaargang No. 13.

DE TOORTS

HET IDEEAL VAN „L'ECHO BELGE”.

„Twaalf kogels voor Hugo Verriest”.

De officier: Mikt goed, jongens: ge schiet op het
hart van Vlaanderen!

de Vlamingen laffelijk aangevallen". Op 27 augustus verscheen opnieuw een (anonieme) lezersbrief in *L'Echo Belge* om Hugo Verriest en zijn broers Adolf en Gustaaf te verdedigen: "on ne les traite pas comme des vendus".

Op 1 september vond Floris Prims in de Londense *Stem* dat "het geval Verriest in de pers nu geheel afgewikkeld" was. De redacteur gaf nog een laatste interessant overzicht. Hij haalde de *Kölnische Volkszeitung* van 25 augustus aan en vond de krant veel te pro-activistisch. Van Fernand Neuray in de *XXe Siècle* (Parijs) van 26 augustus wist hij maar al te goed dat hij Auger de Busbecq gelijk gaf. *L'Echo Belge* besliste op 4 september om de polemiek te stoppen, waarschijnlijk onder invloed van de ingezonden brieven van 14 en 27 augustus. De hele polemiek had een maand geduurd en de gemoederen heftig bewogen.

Aan het front zelf bleef het stil over de 'twaalf kogels'. Bijzonder weinig dagboekfragmenten verwijzen naar de Amsterdamse polemiek. We kennen alleen de driftige aantekening van 17 juli 1917 – bijna een jaar na datum – van onderluitenant Joris Van Severen. In een wrokkige passage over de achteruitstelling van de Vlaamse soldaten schrijft hij over de terugkeer naar het vaderland om wraak te nemen. Dan zouden "geen twaalf kogels voor Hugo Verriest en De Clercq meer nodig zijn".¹⁵

Verdoodt noemt Léonce du Castillon een "politiek agitator".¹⁶ Dat geldt niet alleen voor zijn daensistische periode, maar misschien nog meer voor zijn oorlogsjaren. De Vlaamsgezinden en de nationalistenvan hebben de uitspraak van 5 augustus 1916 niet vergeten. Ook de 'linkse' iterator Paul Kenis niet (1885-1934), die als sympathisant van het Vlaamsche Front, bij *Ons Vaderland* in Brussel in 1920 een boekje uitgeeft *Portretten van Flaminganten*, waarin hij de 'regeerinsagent' in Amsterdam grondig de mantel uitveegt. "Alles wat hij vroeger eenmaal had aanbeden, werd nu meedoogenloos verbrand. Allen die vroeger zijn vrienden waren geweest, werden nu aangevallen, belaagd, verdacht gemaakt, belasterd, bevuild, door de modder getrokken."¹⁷ Men herkent er zo Hugo Verriest in. Matthijs de Ridder beaamt volmondig Kenis: "Du Castillon maakt zich hiermee in activisten- en fronterskringen onsterfelijk belachelijk".¹⁸ Zijn stuk in *L'Echo Belge* was geen toevallig journalistiek entrefilet geweest over een of ander fait divers, maar een regelrechte slag onder de gordel. Niemand heeft Du Castillon au sérieux genomen. Alleen de oude, vreesachtige pastoor was er een tijdje door aangeslagen.

15 J. Van Severen, *Die vervloekte oorlog. Dagboek 1914-1918*, uitg. D. Vanacker, Kapellen, 2005, p. 279. Bij voetnoot 296 (op pp. 521-522), verwijst de uitgever kort naar *L'Echo Belge* van 5 augustus 1916.

16 F.J. Verdoodt, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl. 10, Brussel, 1983, p. 93.

17 L. du Castillon, *Portretten van Flaminganten*, Brussel, 1920, p. 27.

18 M. de Ridder, "Persoonlijk ben ik hartstochtelijk flamingant en hartstochtelijk internationalist". Paul Kenis: flamingant, communist, naoorlogs activist en socialist, in: G. Buelens e.a., *De Trust der Vaderlandsliefde. Over literatuur en Vlaamse Beweging 1890-1940*, Antwerpen, 2005, pp. 80-81.